

Bidrag til Angmagssalik-Eskimoernes Forhistorie.

Geografisk Tidsskrift, Bind 35 (1932)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0035-PDF/gto_0035_68130.pdf

Link til website:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=68130>

pdf genereret den : 22/5-2008

Bidrag til Angmagssalik-Eskimoernes Forhistorie. Af Therkel Mathiassen.

Det vakte stor Opsigt i den geografiske Verden, da nuværende Kommandør, Dr. phil. Gustav Holm paa Konebaadsekspeditionen til Grønlands Østkyst i 1883—85 opdagede en hidtil ukendt Eskimogruppe omkring Angmagssalik, det store Fjordkompleks, der ligger omkring $65\frac{1}{2}^{\circ}$ nordlig Bredde. Her paa dette afsidesliggende Sted traf han en Gruppe Eskimoer, omfattende omkring 400 Individuer, der levede deres eget Liv, helt eller omtrent helt uberørt af den europæiske Civilisation, og som havde udviklet en særpræget og paa mange Maader højtstaaende Kultur. Disse Eskimoer, Angmagssalikerne, som de siden er blevet kaldt, gav Holm en mønstergyldig Beskrivelse¹⁾ af, den første virkelig systematiske Beskrivelse af en Eskimostamme, der er givet. Senere har W. Thalbitzer²⁾ udgivet et anseligt Værk, der dels indeholder Nyudgaver paa Engelsk af Publikationerne fra Holm's Ekspedition, dels en meget udførlig Behandling af disse Eskimoers materielle Kultur og Sprog. Angmagssalik-Eskimoerne maa vist saaledes siges at være den bedst gennemstuderede og den i videnskabelig Henseende bedst kendte af alle Eskimogrupper.

Et vigtigt Punkt vedrørende Angmagssalikerne har dog hidtil været dunkelt: Deres Fortid, deres Oprindelse; de faa Oldsager, der Tid efter anden er havnet i Nationalmuseet herfra, giver ikke megen Oplysning. Hvorfra er de kommet disse Eskimoer, med deres særprægede, paa een Gang gammeldags og højtudviklede Kultur? Hvornaar er de kommet hertil og ad hvilken Vej? Har der været andre Eskimoer her før de kom? Hvordan har de faaet deres særegne Kultur? Der er Spørgsmaal nok, der ser tillokkende ud for en Arkæolog; og det er Spørgsmaal, der kun kan løses med Spaden i Haand.

For at klare disse Problemer blev det mig af Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser i Grønland overdraget at foretage en

¹⁾ Meddelelser om Grønland. Bd. 10.

²⁾ Smst. Bd. 39.

eet-aarig arkæologisk Ekspedition til Angmagssalik Distrikt i 1931—32. De to foregaaende Aars Gravninger i Vestgrønland, i henholdsvis Uperniviks og Sukkertoppens Distrikter, havde bragt saa megen Klaring i Vestkystens arkæologiske Forhold, at man nu med større Muligheder for et heldigt Resultat kunde gaa i Gang med Arbejdet ved Angmagssalik.

Afrejsen skete med "Gertrud Rask" 11. Juli 1933; efter et kortvarigt Ophold i Scoresby Sund, hvorunder der blev Lejlighed til at besøge Ruinpladserne Kap Tobin og Kap Hope, ankom jeg til Angmagssalik 1. August.

I Dagene 8.—16. August foretoges en Konebaadsrejse Angmagssalikfjorden rundt for at besøge de derværende Ruinpladser. Den 18. August afrejste jeg til den Plads, jeg havde valgt til den første større Gravning, Misigtoq og det nærliggende Pörtusoq nær Bunden af Angmagssalikfjorden. Her havde vi den 2. September Besøg af Dr. Knud Rasmussens Ekspedition; med denne rejste Hans Bruun, der hidtil havde været min Medhjælper; Resten af Aaret havde jeg kun grønlandsk Arbejdskraft. Den 22. September tvang Vejret mig til at lægge mig i Vinterhi i Kolonien Angmagssalik.

I 1932 paabegyndtes Udgravningerne 17. Maj, ved Kangårtik i Angmagssalikfjorden; i Dagene 8.—21. Juni foretoges en Konebaadstur til Sermiligaq-Fjorden. Den 23. Juni afrejste jeg til Sermilik-Fjorden, hvorfra der returneredes 13. Juli; dels foretoges en Rundtur til alle Fjordens Ruinpladser, dels foretoges der Gravninger ved Sukersit (26.—29. Juni) og Savanganeq (2.—11. Juli). Endelig afsluttedes Sommerens Arbejde med en Gravning ved Sivtsingaleq nær Kap Dan. (15.—19. Juli).

Nedenfor gives en Oversigt over de vigtigste af de udførte Gravninger:

		Antal undersøgte Husruiner	Grave	Udgravet Møddingens areal i m ²	Antal fundne Sager
1931	Misigtoq } Angmagssalikfjord {	5	3	459	3678
	Pörtusoq }	4		52	91
1932	Kangårtik, Angmagssalikfjord ..	4	4	256	ca. 1450
	Sukersit } Sermilikfiord { ..	9	6	124	» 275
	Savanganeq }	5	1	244	» 1200
	Sivtsingaleq, Kap Dan.....	5		24	» 75

Med de mindre Gravninger er der ialt undersøgt 39 Husruiner, 15 Grave og 1220 m² Mødding. Herved er fundet ca. 7000 Oldsager, foruden en Del Menneskeskeletter, Dyreknogler m. m. Det er saaledes

et ret stort Materiale, der haves til Bedømmelse af Angmagssaliker-
nes Forhistorie.

Angmagssalik-Distriktet er overordentlig rigt paa gamle Bopladser. I de tre store Fjordkomplekser Sermiligaq, Angmagssalik-fjorden og Sermilik findes der Ruiner af Vinterhuse paa 94 forskellige Steder; af disse har jeg besøgt de 91. Af disse 91 Ruinpladser har de 11 dog kun Ruiner af ret nye Huse (beboede siden Holms Tid, 1884); af ældre Ruinpladser findes saaledes 80. Ialt findes der paa de 94 Ruinpladser 229 Husruiner, hvoraf de 172 er fra før Holms Tid; af disse har jeg set de 170. Efter deres Alder, Størrelse, Form og Bevaringstilstand kan disse 170 ældre Husruiner deles i forskellige Grupper:

- 1) Ganske smaa, runde, afrundede eller uregelmæssig-kantede Huse, oftest næsten helt overgroede og udjævnede; Diametren er oftest 3—4 m. Sager og Knogler i dem er oftest næsten helt hensuldret.
Hertil regnes 37 Ruiner, et Tal, der naturligvis er meget usikkert, da det hviler paa et Skøn; disse Huse er ofte uden en nærmere Undersøgelse umulige at skelne fra den næste Gruppe. Oftest træffes de enkeltvis eller to sammen; kun tre Bopladser har flere, nemlig Sukersit med 6, Pörtusoq med 5 og Savanganeq med 3 Ruiner.
- 2) Smaa tydeligt firkantede Huse, hvis største Længde ligger i Forlængelse af Husgangen; ofte er de stærkt overgroede. Hertil regnes 60 Ruiner; i Reglen findes der kun 1—2 sammen, et Par Steder 3.
- 3) Større, firkantede Huse, hvis største Længde ligger paatværs af Husgangen; det er den samme Husform, som endnu benyttes her; men de er gennemgaaende mindre, og Ruinerne er ofte ret overgroede. Hertil regnes 67 Ruiner. Ved Misigtoq er der 5 Ruiner af denne Type, ellers kun 1—2 paa hver Plads.
- 4) Huse, der har været beboede saa sent, at Befolkningen har hørt fortælle derom (19. Aarhundrede). Af Form som de nuværende, men mere overgroede. 6 Ruiner.

De fleste Bopladser i Distriktet indeholder kun 1—2 Ruiner; dog findes der enkelte større Ruinpladser. De største er Sukersit i Sermilik (9 Ruiner), Misigtoq (8 Ruiner), Kangårtik (7 Ruiner), Upernivik i Sermiligaq, Sivtsingaleq ved Kap Dan og Savanganeq og Ivnartalik i Sermilik (hver 6 Ruiner). I Reglen findes der paa hver Boplads Husruiner af mere end een Type.

Foruden Husruiner findes der paa eller ved de fleste Bopladser Grave, Teltringe, Kødgrave, Baadstøtter o. l., alt af den sædvanlige Form. Der er ikke noget Sted i Angmagssalik-Distriktet fundet Spor efter Nordbo-Bebyggelse.

Bevaringsforholdene for Oldsager i Angmagssalik-Distriktet er ikke gode. Intetsteds er truffet paa Lag, der ogsaa om Sommeren er frosne, og den stadige Vekslen af Frost og Tø har været meget uheldig for Sager af Ben, Træ og Hvalbarde; hertil kommer, at Jorden oftest er gruset, saa det hurtigt gennemsivende Vand i Aarenes Løb opløser Bensager og Knogler. Som en Følge af disse Forhold indeholder de ældste Ruiner kun undtagelsesvis Bensager — ikke at tale om Sager af Træ og Hvalbarde —, og selv i mange af de noget yngre Ruiner og Møddinger er Knoglerne stærkt opløste, ja ofte pulveriserede. Dette gælder især Ruinerne nær Yderkysten, Kap Dan-Området, og den mere aabne Sermilikfjord; noget bedre er Bevaringsforholdene inde i den mere indelukkede Angmagssalikfjord.

De fundne Oldsager har gennemgaaende et tarveligt og fattigt Præg. Hertil bidrager dels den daarlige Bevaringstilstand, dels *Materialet*. De allerfleste Sager er af Ben, oftest Sæl- og Bjørneknogler, men ogsaa en Del Hvalben; der er ogsaa fundet lidt Rentak — det første sikre Bevis for, at der har levet Rener i Distriktet — Hvalros og Narhvaltand; men disse smukke Benvarieteter træder stærkt tilbage for de tarveligere Sælknogler. Heller ikke af Sten har der været noget virkelig godt og smukt Materiale til Raadighed; foruden Vegsten er der en Smule Kiselskifer og Bjergkrystal, men navnlig en ret blød Lerskifer, der spalter i smaa prismatiske Stykker. Sager af Træ og Hvalbarde er sjældne og gennemgaaende daarligt bevarede.

Vi vil nu gaa over til at betragte Fundene nærmere.

Den ældste Kultur.

Husruinerne af den første Gruppe, hvoraf der udgravedes 17, indeholder som nævnt ikke mange Sager, og navnlig er Bensagerne ofte helt hensmuldrede. Dog haves der, især fra Pörtusoq og Sukersit, et Par hundrede Genstande, som tillader en Bedømmelse af det Kulturstadium, de repræsenterer. Vi finder sammentrykte Harpunspidser, brede Hvalben-Slædeskinner, Knivskafter med endestillet Bladgrube og med Sidefurer til Blad, een- og tveæggede Knivblade af Sten, Økseblade af Sten, Slagsten, Hvæssesten, Ulohaandtag uden Stilk, Stenskrabere, det vingede Naalehus, Lamper med Vægeliste, Vegstengryder, Hængesmykker af Ben og Sten, Perler af Vegsten, Ajaq-Spil af Sæl-Spoleben. Det er fuldstændig samme Kultur, som den

ældste Kultur, der hidtil er fundet paa den sydlige Vestkyst (Kangâmiut-Egnen), og som efter det første Findested (Inugsuk i Uperniviks Distrikt) er blevet kaldt Inugsuk-Kulturen; paa den sydlige Vestkyst har jeg anslaaet dens Alder til Perioden 1350—1500.

Det er interessant at genfinde denne Inugsuk-Kultur som den ældste Kultur i Angmagssalik-Distriktet; den kendes hverken fra Kap York Distriktet eller fra det nordlige Østgrønland; derimod har vi den i et Fund, Amdrup medbragte fra Skærgaardshalvø omtrent midtvejs mellem Angmagssalik og Scoresby-Sund. Dette viser, at den første Indvandring til Angmagssalik-Distriktet maa være sket fra Vestgrønland rundt Kap Farvel. Hvad Tidspunktet angaar, maa vi tage til Hjælp, at Bjørn Jorsalfar 1385 omtaler, at Gunbjørns Øer, der almindelig antages at være i Angmagssalik-Distriktet, var beboede, og Pining og Pothorst omtaler 1476 paa Grønlandskysten udfør Island "Sørøvere med mange smaa Baade uden Køl". Naar vi sammenholder dette med, hvad der er erfaret angaaende denne Kulturs Alder paa Vestkysten, maa vi antage, at den første Indvandring til Angmagssalik-Egnen er sket i det 14. Aarhundredes sidste Halvdel, antagelig som en Fortsættelse af den kraftige sydgaaende Bevægelse paa Vestkysten, som omkring 1370 medførte Ødelæggelsen af Nordboernes Vesterbygd. Denne Vandring er ikke stoppet op ved Angmagssalik, men er fortsat noget op langs Østkysten, hvor dens Indflydelse kan spores ret højt op.

Kulturen i det 17.—18. Aarhundrede.

Er den ældste Kulturs Bærere de senere Angmagssalik-Eskimoers Forfædre? Der er tilsyneladende et umaadeligt Spring fra den gamle Inugsuk-Kultur til den højtudviklede Kultur, Holm fandt hos Angmagssalikerne i 1884. Kan ikke Angmagssalikerne være vandret ind senere og maaske ad en anden Vej?

Største Delen af Fundene stammer fra de ældre, firkantede Huse; Fundene fra de smaa og de store Huse kan ikke adskilles; de indeholder oftest samme Slags Sager; dog er der noget, der tyder paa, at de smaa firkantede Huse er kommet i Brug før de større, vistnok allerede i det Stadium, der svarer til Kangâmiut-Egnens 2. Kulturperiode, der er anslaaet til Perioden 1500—1650. Hovedmassen af Sagerne hidrører imidlertid fra 17.—18. Aarhundrede; dette gælder navnlig de store Fund fra Misigtoq, Kangârtik og Savanganeq.

Kulturen i Angmagssalik-Distriktet i denne Periode viser et Mellemstadium mellem den gamle Inugsuk-Kultur og den moderne Angmagssalik-Kultur. En Del af de gamle Typer optræder endnu, omend i ringe Tal: Ulo uden Stilk, Tværøkser, Naalehus, Lamper med Væge-

liste, Smykkeprene, en Del Stensager: Harpunblade, Knivblade, Skraber, Hængesmykker. Men største Delen af Fundene har et noget yngre Præg: Harpunspidserne er hovedsagelig fladtrykte, Lamperne har ingen Vægelliste; vi finder specielle Angmagssalikformer, som den toarmede Ulo og Angmagsætnaalen. Men dertil kommer et stærkt Indslag af vestgrønlandske Typer fra det 17. Aarhundrede, som svære Benspidsler til Fuglespyd med Skruegang i Bagenden og Kranse af Modhager, Saarprop af Træ, Rynkeredskab af Træ, Sænkere af Vegsten, Harpunforskæft med kort Tap i Bagenden, Remjævner m. m.; desuden Glasperler af den Slags, som Hvalfangerne bragte til Grønland i 17.—18. Aarhundrede, Hængesmykker af Kløkkemalm og en Del Jern. De store, firkantede Huse indeholder næsten altid Glasperler og gaar saaledes næppe længere tilbage end 17. Aarhundrede. Det kunde se ud, som om der i dette Aarhundrede er sket en ny Indvandring — eller i hvert Fald en ny Kulturpaavirkning — fra Vestgrønland, som har medført Indførelsen af de store Fælleshuse, af mange vestgrønlandske Typer, af Jern og Glasperler. I 18.—19. Aarhundrede er denne Indflydelse svagere; i hvert Fald er ikke mange yngre vestgrønlandske Typer naaet derover.

En Mængde af Angmagssalikernes Særformer træffer vi ikke i Fundene fra 17.—18. Aarhundrede; de kan næppe have været i Brug den Gang og maa saaledes anses for yngre. Dette gælder saaledes den rige Ornamentik med paastiftede Benfigurer. Det synes saaledes, som om Angmagssalikernes Særpræg er udviklet ret sent, antagelig hovedsagelig i Løbet af det 19. Aarhundrede.

Saadan ser i Hovedtrækkene Angmagssalikernes Forhistorie ud efter den foreløbige Vurdering af Materialet: Først indvandret i det 14. Aarhundrede fra Vestkysten rundt Kap Farvel, endnu i det 17. Aarhundrede modtaget Kulturgods fra Vestkysten, men iøvrigt ved egen Kraft skabt en ejendommelig, højtstaaende Kultur paa dette af-sidesliggende, isolerede Sted; de gode Livsbetingelser har her tilladt en rig Udvikling, der navnlig har taget Fart i de sidste Par Aarhundreder.

De fleste Forskere, der ellers har beskæftiget sig med Angmagssalikerne, navnlig Holm, Amdrup og Thalbitzer, er kommet til et andet Resultat, nemlig at de er kommet nordfra langs Østkysten. Dette kunde synes naturligt før de Gravninger, der i Løbet af det sidste Aarti har udvidet vort Kendskab til Eskimoernes ældre Historie en Del. Et af de vigtigste Argumenter for Angmagssalikernes nordlige Herkomst var Isfangsten, som vanskeligt kunde tænkes at være kommet til Angmagssalik fra sydlige Egne uden regelmæssigt Islæg, som vi har det paa den sydligste Vestkyst. Naar vi imidlertid nu ved, at

Angmagssalik-Kulturen er udgaaet fra den vestgrønlandske Inugsuk-Kultur, som selv saa langt sydpaa som Sukkertoppens Distrikt har haft Isfangst, og at Vandringer om til Østkysten derfra er sket ret hurtigt, da bliver dette Træk mindre gaadefuldt. Og flere af de Træk i Angmagssalikernes Kultur, som man har forklaret som ældgamle, med Tilknytning hos Vesteskimoerne, viser sig, med det forøgede Kendskab til hele Eskimofolkets materielle Kultur, man har nu, enten at være Særformer eller opstaaet ved Paavirkning fra Vestkysten. Dette udelukker dog ikke, at der hos Angmagssalikerne har holdt sig ældgamle Elementer (f. Eks. Amuletremmen), der er forsvundet hos andre, mindre isoleret boende Grupper.

I 1894 blev der oprettet en Handels- og Missionsstation ved Angmagssalik, og derved blev Grunden lagt til en Udvikling, som siden da mere og mere har udvisket Angmagssalikernes Særpræg. Butikken bringer dem europæiske Varer, som i mange Tilfælde er mere praktiske end deres egne. Deres smukke Bødkerkar erstattes med Zinkbaljer og emallerede Kar; Vegstengryderne erstattes af Jerngryder; Knive, Uloer, Kopper og Fade købes mere og mere i Butikken. Man giver sig heller ikke mere Tid til at pynte sine Sager som i gamle Dage; de smukke Baljer, Skrin og Øjenskærme, belagt med Benfigurer, laves nu kun til Salg, og efterhaanden som de gamle dør, bliver der færre og færre, der kan lave dem. Men hvad der navnlig sker er, at den vestgrønlandske Kultur trænger frem paa den opindeliges Bekostning. Vestgrønland er i Angmagssalikernes Øjne Modecentret, hvorfra Præst, Kateketer, Handelsmedhjælpere m. fl. kommer. De vestgrønlandske Typer af Hus, Slæde, Kajak og Klædedragt fortrænger mere og mere de gamle. Paa de større Bopladser findes næsten ingen tilbage af de gamle, store østgrønlandske Fælleshuse, Dragten er nu fuldstændig vestgrønlandsk — undtagen Kvindepelsen; det nationale Skindbroderi, med hvidt og brunt Skind, er fuldstændig fortrængt af det vestgrønlandske mangefarvede Skindbroderi. Ogsaa Sproget ændres langsomt i vestgrønlandsk Retning, gennem Kirke og Skole, gennem Læsning, gennem Samtale med de i Vestgrønland uddannede Embedsmænd. I Øjeblikket har vi i Angmagssalik en Blandingskultur; i Løbet af nogle Aartier vil den være helt vestgrønlandsk.

Der er noget trist ved at se en smuk og særpræget Kultur gaa til Grunde; men det er der nu engang ikke noget at gøre ved; kun i Museer og Bøger vil Angmagssalikernes gamle Kultur være bevaret. Civilisationen taaler intet Særpræg; den nivellerer alt med sin ubarmhjertige Damptrømler.

Men iøvrigt gaar det Angmagssalikerne godt; der er god Fangst af Sæler, Bjørne, Søfugle, Torsk og Laks; den danske Kolonisations

Butik forsyner dem med alt, der kan lette og forsøde Tilværelsen. Befolkningen er i stærk Vækst; siden Holms Tid er den blevet fordoblet, samtidig med, at den har afgivet ca. 100 til den nyanlagte Koloni Scoresby Sund; der bor nu 800 Mennesker i Angmagssalik-Distrikt. Naar blot ikke den norske Okkupation beskærer deres Fangstfelt, vil Angmagssalikerne med Tryghed kunne se Fremtiden i Møde.
Angmagssalik, 1. August 1932.

SUMMARY

Contributions to the Prehistory of the Angmagssalik Eskimos.

By Therkel Mathiassen, Ph. D.

Through the investigations of Gustav Holm and Thalbitzer the Angmagssalik Eskimos—living isolated on the southern East Coast of Greenland—is the best known Eskimo tribe in the world. Their archaeology however have never been studied. In order to make excavations in the Angmagssalik district I spend the year 1931—32 in this part of the Greenland coast.

Leaving Copenhagen on July 11th 1931 I arrived at Angmagssalik on the first of August. Archaeological work was performed until September 22th and, next year, from the 17th of May until the 19th of July. In an Eskimo skin boat (umiak) the three large fjords Sermiligaaq, Angmagssalik and Sermilik were investigated, 91 ruined villages with 226 house ruins visited. Archaeological excavations were made at Misigtoq, Pórtusoq and Kangártik in Angmagssalik Fiord, Sivtsingaleq at Cape Dan and Sukersit and Savanganeq in Sermilik Fiord. All together 39 house ruins, 15 graves and 1220 square meter midden were investigated and about 7000 specimens found.

The oldest ruins in Angmagssalik district are small, round or rounded, oftest very levelled and overgrown. They do not contain many specimens; the bones and bone specimens are mostly very decayed or entirely disappeared. The culture found in these houses is the same as found in the oldest ruins on the southern West Coast, from the 14th and 15th centuries. Probably the first immigrants to Angmagssalik have arrived from the West Coast in the latter part of the 14th century, after the destruction of the northernmost of the Norse settlements.

In the following centuries there has still been some influence from the West Coast, probably on account of new wanderings round Cape Farewell. The culture at Angmagssalik in the 17th and 18th centuries is a medium stage between the old culture and the modern Angmagssalik culture, to which some new West Greenland elements are added. Most of the peculiarities of the modern Angmagssalik culture however seem to have been developed rather late, probably mostly during the 19th century.

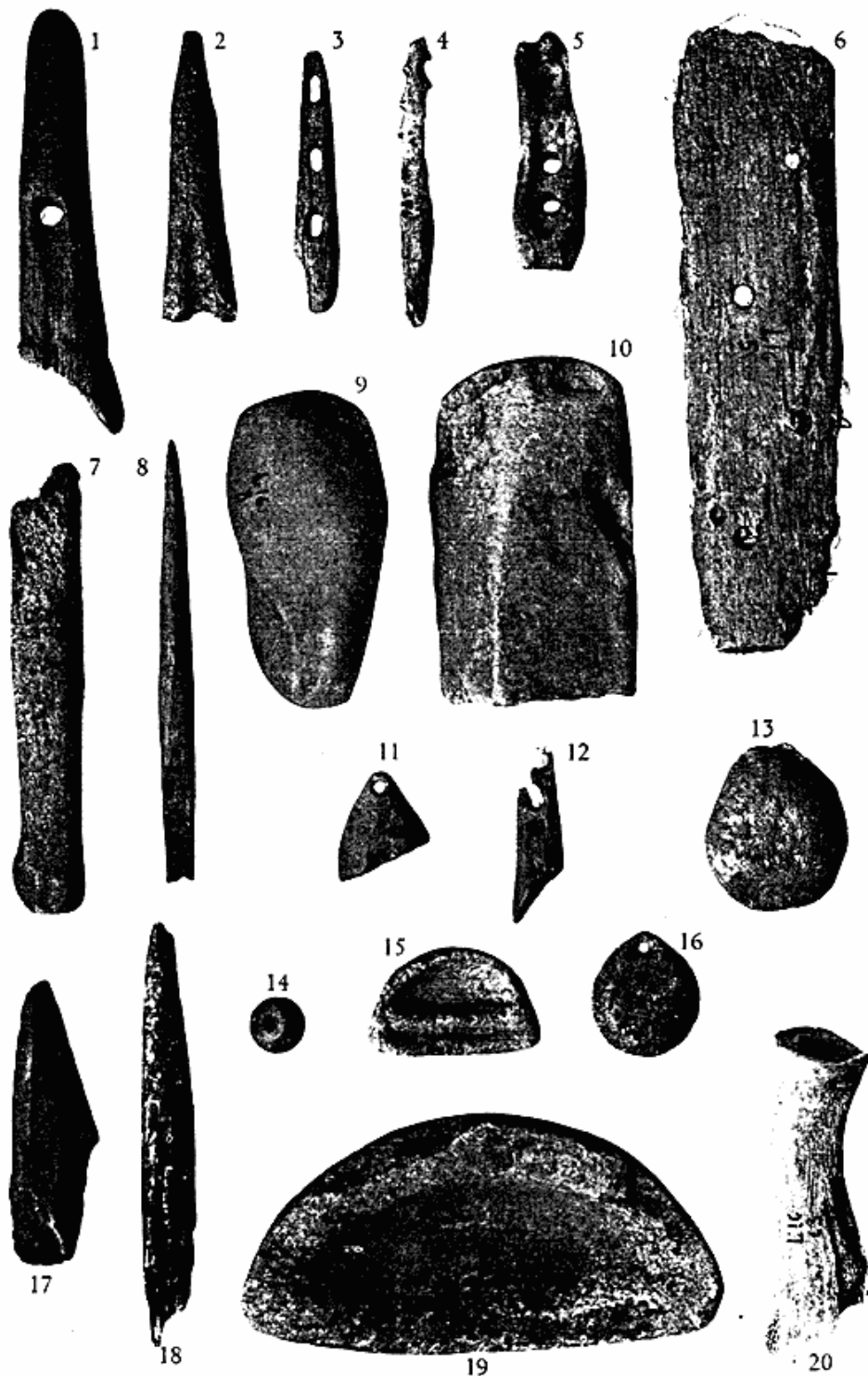

Fig. 1. Typer fra den ældste Kultur i Angmagssalik (ant. 14. Aarh.), Pórtusog. Maalestok ca. $\frac{1}{2}$.

1. Harpunspids. 2. Harpun-Forskaft. 3 og 5. Remknapper. 4. Lystertand. 6. Slædeskinne. 7. Knivskaft. 8. Benod. 9. Slagsten. 10. Hvæssesten. 11. Hængesmykke. 12. Legetøjsharpunspids. 13. Sleben Grafit. 14. Perle af Vegsten. 15 og 19. Legetøjsslamper. 16. Hængesmykke af Sten. 17. Sten-Knivblad. 18. Lampepind af Asbest. 20. Ajagaq-Spil.

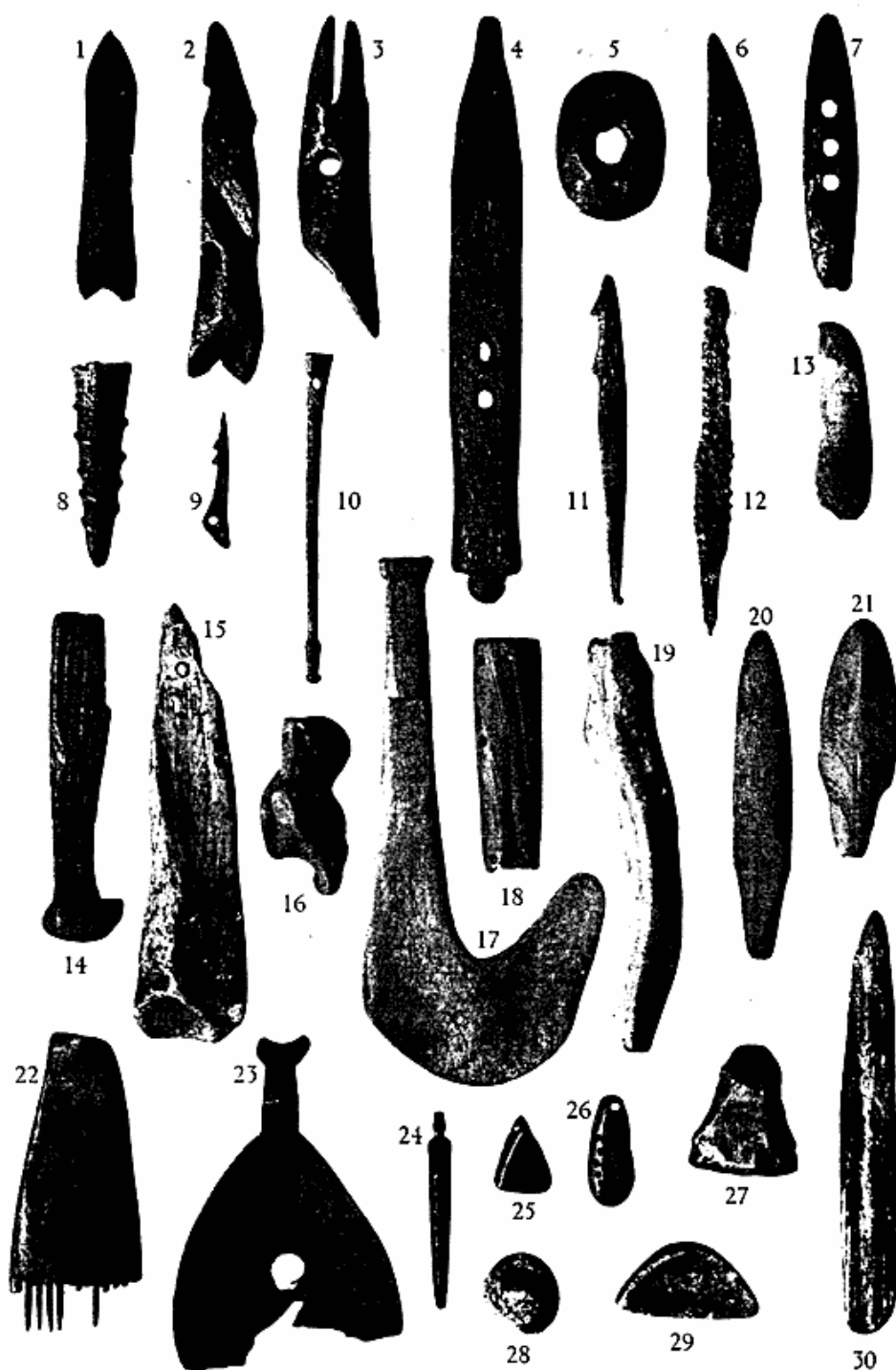

Fig. 2. *Typer fra det 18. Aarhundrede. Misigtoq. Maalestok ca. 2/3.*
 1—3. Harpunspidser. 4—6. Dele til Harpuner. 7. Stykke til Bugsertøj.
 8. Bagende til Fuglespydspids. 9—10. Fiskekrog. 11. Lystertand. 12. Benpind,
 udflækket ved Drilboring. 13. Remknap. 14. Knivskaft. 15. Øksehoved. 16. Dril-
 bor-Mundstykke. 17. Krog til at fiske Tang med. 18. Naalehus. 19. Ajagaq.
 20—21. Knivblade. 22. Kam. 23. Ske. 24—26. Smykkesager. (25. af Klokke-
 malm). 27. Skraber. 28. Glasperle. 29. Legetøjslampe. 30. Lampepind.